

Assignment (2025-26)

Name :- Matang Krishna Hemrajbhui

Sem :- B.A Sem - 6

PRN No. :- E23030001100595 / C0C 2025169

Roll No. :- 169

Sub :- C0C Banking & Finance M/- BAF-101

1) રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા નાણાકીય નીતિ વિસ્તૃત રીતે મામલો.

* પુસ્તાવના *

→ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI) ભારતનું કેન્દ્રીય બેંક છે, જે 1935માં સ્થાપિત થયું હતું. તેનું મુખ્ય કાર્ય ભારતની સ્થાવર રિઝર્વ વાળવાનું છે, જેમાં નાણાકીય નીતિ (Monetary Policy) એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. નાણાકીય નીતિ નીતિ દ્વારા RBI સ્થાવર વધુ, મોંઠવારી (Inflation) ના નિયંત્રણ, કોઈવારી અને નાણાકીય સેવાની રિઝર્વ પર અસર કરે છે. આ નીતિને RBI ની મેનેજરી પોલિસી કમિટી (MPC) દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જે 2016માં સ્થાપિત છે અને તેમાં 6 સભ્યો હોય છે (3 RBI અને 3 સરકારી નોમિનેટ્સ).

→ • નાણાકીય નીતિ શું છે?

નાણાકીય નીતિ એ એક સેવા સાધનોનો સમૂહ છે જેનો ઉપયોગ સરકારની મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા સેક્ટર નાણાં પુરવઠાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

Monetary Policy

A set of tools that a nation's central bank has available to promote sustainable economic growth by controlling the overall supply of money that is available to the nation's banks, its consumers, and its businesses.

→ • નાણાકીય નીતિના પુઝારો

નાણાકીય નીતિના ત્રણ પુઝારો છે.

- 1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ
- 2. સંકોચવાદી નાણાકીય નીતિ
- 3. તરસ્થ નાણાકીય નીતિ

આ સંબંધે માળાકીય નીતિઓના પુઠારો દ્વારા આંતરિક અર્થતંત્ર ઉપર અને અન્ય દેશી સારોના આર્થિક વીપાર ઉપર આલગ-અલગ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે.

1. વિસ્તારવાદી માળાકીય નીતિ

"પૌમા વધારી, વ્યાજ દટાડી, અર્થતંત્ર ચાલાવી"

લક્ષ્ય

વર્ણન

ઉદ્દેશ્ય

આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવી, બેરોજગારી દટાડવી, અંદી (Recession) દૂર કરવી

સાધનોના ઉપયોગ

- રિપો રેટ દટાડી
- CRR/SLR દટાડી
- OMO દ્વારા બોન્ડ્સ ખરીદી
- રિવર્સ રિપો દટાડી

અસર

- લોન-સસ્તી → સંકોચ ↑
- ખર્ચ વધે → ઉદ્યોગો ચાલે
- GDP વૃદ્ધિ ↑

સંપત્તિ

મોંઠાવારી વધા શરૂ (કો વધુ ખર્ચુ ચાલુ)

ઉદાહરણ (૨૦૨૦)

COVID-19માં રિપો રેટ ૫.૦૦% સુધી દટાડવા, CRR ૩% કર્યો → ₹૩૦ લાખ કરોડની લિક્વિડિટી ઉમેરવા

2. मॉड्युलर नागाडीय नीति

"पीएम कार्ड, व्याज वधारो, मोदवारी कडो"

लक्ष्य

कार्य

उद्देश्य

मोदवारी (Inflation) नियंत्रण, बचत व
"स्वयंसेवी" वधारो वधारण

साधनोपयोग

- विप्लो रेट वधारो
- CRR / SLR वधारो
- OMO द्वारा बॉण्ड वधारण
- रिपर्स विप्लो वधारो

उपकरण

- लोन मोदो → प्रथम धरे
- इंडि धरे → भाग धरे
- मोदवारी ↓

शुभ

एक धारो पडी कडो

उदाहरण (2022-23)

मोदवारी 7.8% पर → विप्लो रेट 6.50% सुधी
वधारो, OMO धी रेट द्वारा कडो वधारण → 5% नीरो वधारो

4. રોજગારી અને વિનિમય દર :- રોજગારી વધારવા અને સંપિપાતા સાધનો વિષય શાખા.

તાજાકીય નાનિના સાધનો

• રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI) તેની તાજાકીય નાનિના સાધનોનું મૂલ્યા મારે પુલ્કણ (expansitive) અને પરોક્ષ (contractive) સાધનોના વિષયોગ કરે છે. આ સાધનો દ્વારા RBI લિક્વિડિટી (પૈસાના પુલ્કણ, વ્યાજ દરો અને બેંકોની ફાંડિર આપવાની અમતાને નિયંત્રિત કરે છે.

1. પુલ્કણ સાધનો (expansive tools) આ સાધનો પૈસાના પુલ્કણને સાધુ આસર કરે છે. અને તેનો પ્રમાણ આપ્યા અર્થતંત્ર પર પડે છે.

સાધન	વર્ણન	ક્રિયા	આસર	કિંદરલ (2025)
રિપો રેટ (Repo Rate)	RBI બેંકોને ટૂંકા ગાલાની નિમ આપિ છે તેના પરનો વ્યાજ દર. બેંકો તેમના મિલકોશિય (લાન્ડ્સ) RBI ને ગરવે મૂકાને લાગ લે છે.	મોંદવારી નિયંત્રાન અને વ્યાજ દરોનું નિધારન.	વધારો → લોન અંદા → ફાંડિર દરે → મોંદવારી દરે. દારાડો → લાગમસ્તી → ફાંડિર વધે → વધે વધે	6.50-1 (આંકરોવ્વર 2025 માં નાવવામેલ)
રિવર્સ રિપો રેટ (Reverse Repo Rate)	RBI બેંકો પાસેથી અનિચ્છિત ત્રામ લે છે તેવા પરનો વ્યાજ દર.	વ્યાજમાથા પૈસા શોષી લવા.	બેંકોને RBI મા પૈસા તમા કરવા, ખોલાધન → નિડવડો દરે.	6.25-1 (રિપો કરતા વચ્ચે આંકરો)
કેસ રિઝર્વ રેશિયો (CRR)	બેંકોએ તેમની તમા રકમનો ટૂંકો RBI માં ફાંડિરમાં વમા રાખવા.	બેંકોના ફાંડિર આપવાની અમતા દારાડવા/વધારવા.	વધારો → બેંકો પાસે આંક પૈસા → ફાંડિર દરે. દારાડો → વધુ ફાંડિર.	4.50-1 (વિષય)
સ્ટ્રક્ચરલ લિક્વિડિટી રેશિયો (SLR)	બેંકોએ તેમના નેટ ડિમાન્ડ ડેપોઝિટ રાખ વાગવિલિટી (NPA) ના રકમ સરકારી વાન્ડ્સ, ગાંડ વગરે મા રાખવા.	બેંકોના લિક્વિડિટી અને સરકારી દારાડવાને નિચે.	બેંકોને મુરસિત આંકરોવાનો માં રેડોના કરાવે.	18.00-1.
મર્જિનાલ સેલેશિય રેશિયો (MSF)	બેંકો અમરવ્યામાં રેપોરેટમાં 0.25% વાર RBI પાસેવા નો વા વ રાંડ.	નિડવડો ઉત્કર્ષમાં અંદ.	બેંકોએ અંતિમ વિષય આપે.	6.75-1.

2. परोक्ष साधनो (Quasi Tools)

एषा साधनो क्रेडिटो वितरणे नियंत्रित कुवे एवे एते सांकेतिक संकेतो पर समार कुवे एवे.

साधन	कारण	उद्देश्य	उदाहरण
सोपन मार्केट संचालन (OMO)	बैंड वरदादी व्यंजस पारीदे/वरो एवे.	पजारमा (लिडवडी) वपारवी/घराववी.	पारीदी → पैसा वपारमा → लिडवडी एवे. वरो → पैसा वपारमा → भोंदवारी एवे.
मान्जिन रिडवायमेन्ट	क्रेडिट लोन पर गारेव मुख्यानी रकम पधारवी.	सांकेतिक संकेतोमा क्रेडिट घराववी.	रिडवायमेन्टमा वल (L) एवे तो मान्जिन पधारी.
मोरल सुव्येधान (मज्जा सचवडीमा)	बैंड वनेने मलाह/वपारमा वपारोदे.	कालिगु पालन/उरवपु.	"दुधि मत्रेण वपु लाने स्यात्"
क्रेडिट रेखा निंग	रेडि वनेने संकेतो मारे क्रेडिट मयांघवकी	वपारवड वपारमा क्रेडिट घराववी.	क्रेडिट अर लोन पर मयांघ.

3. आन्त संवयना साधनो

साधन	कारण	उपयोग
लिडवडी वपारवड मंत्राली (LAF)	विपो + रिडवड विपानु मंत्राली	राजनी लिडवडी नियंत्रण.
रुम विपो वपारवड	7, 14, 28 दिवसनी लोन	मध्यम साजानी लिडवडी.
वैरिचयन रेट विपो (VRR)	रत वपार एर मारे विपो.	लिडवडी वपारमा.

→ મોનેટરી પોલિસી કમિટી (MPC)

- રચના :- ગવર્નર (ચેરપર્સન), ડેપ્યુટી ગવર્નર અને 4 વિદ્વાનો (સરકાર દ્વારા નોમિનેટ).
- બેઠકો :- વર્ષમાં 6 વખત (બે મહિને એક), જેમાં નાણાકીય નીતિના ચિત્રો-ચુકાન પર મતદાર થાય છે.
- સંબંધિત નિર્ણય પુસ્તિકા :- મોરતીનાને દરરોજીય રાજકીય પર આધારિત જેમાં સ્થિતિ કેટા (GDP, CPI, IIP) વિવેચન કરવાય છે.
- સુપરચુક્રિ :- 2025માં મુદતમાં MPC ની બેઠકોમાં મોદેલારી વૈભવ્ય સ્પષ્ટ કરે (જેમ કે સુપરસાઈટ્સ, તેલના ભાવ) પર દયાન કુચિત થયું છે.

નાણાકીય નીતિની વિવિધ સ્વસ્ત્રો

- નાણાકીય નીતિ (Monetary Policy) એ કુદરતી બેંક (જેમ કે RBI) દ્વારા આપનાવવામાં આવતી નીતિ છે, જેમાં પૈસાના પુરવાજા અને કુદરતી પુવાજાને નિયંત્રિત કરીને સ્વસ્ત્રોને પુવાજા કરવામાં આવે છે. તેની સ્વસ્ત્રો પરથી મુખ્ય સ્વસ્ત્રો નીચે મુજબ છે:

→ 1. સ્થિતિ વૃદ્ધિ (Economic Growth)

- વિસ્તરણકારી નીતિ (Expansionary Policy): વાજર દરણને સ્થિતિ પૈસાનો પુરવઠો વધારીને સંકોળ અને પાઈ વધી છે, જેનાથી GDP વધી થાય છે.
- સંકોચકારી નીતિ (Contractionary Policy): વાજર વધારીને પાઈ અને સંકોળ ઘટાડે છે જેથી સ્થિતિ ધારમાં પાડા શકે છે.

→ • 2. કુગાલો (Inflation)

- નીચા વ્યાજદરથી માંગ વધે છે, જેનાથી કુગાલો વધી શકે છે (Demand - Pull Inflation).
- ઉંચા વ્યાજદરથી માંગ ઘટે છે, જે કુગાલાને ઠિંકાવવામાં આવે છે.

→ • 3. બેરોજગારી (Unemployment)

- વિસ્તરણકારી નીતિથી વ્યવસાયો વધુ શરૂ થાય છે, જેનાથી જાડરીયા વધે છે અને બેરોજગારી ઘટે છે.
- સંકોચકારી નીતિથી શરૂ થાય છે, જે બેરોજગારી વધારી શકે છે.

→ • 4. વિનિમય દર (Exchange Rate)

- ઉંચા વ્યાજદરથી વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે, જેનાથી રૂપિયા મજબૂત થાય છે.
- નીચા વ્યાજદરથી મૂડી બહાર વહે છે, જે રૂપિયાને નબળો પાડે છે.

→ • 5. શરૂઆત અને બચત (Investment and Savings)

- નીચા વ્યાજદરથી બચત સસ્તી થાય છે, જે શરૂઆતને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- ઉંચા વ્યાજદરથી બચત વધે છે, પરંતુ શરૂઆત ઘટે છે.

→ • 6. બેંકિંગ અને નાણાકીય સ્થિતિ

- CRR, SLR જેવા સાધનોથી બેંકોની નિયંત્રિતિ નિયંત્રિત થાય છે.
- અનિ વિસ્તરણકારી નાણાકીય વ્યવસ્થા (જેમ કે બેંકો) થાય શકે છે.

નાભાષીય નાનિકી સામાન્ય માંડો પરની સ્થરો નાભાષીય નાનિકી (RBI) ડારા રૂપે રેટ, CRR વગેરેના ફેરફાર) વીધી રીતે બેંકોને સ્થર કરે છે. જેરું તેની સ્થર સામાન્ય માંડોના સેનિંદા જીવનમાં પાલ પડે છે.

સામાન્ય જોડા	વિસ્તરણકારી નાનિકી (રેટ ડારે)	સંકોચનકારી નાનિકી
લોન સ્થરે EM] (L)	કોમ/ડાર લોન સસ્તી → EM] ઘટે (રૂ.50 લાખની લોન પર રૂ.500-1000/ મહિને બચાવ)	EM] વધે →
બચાવ સ્થરે FI]	બચાવ પાળા/FI] પર વ્યાજ ઘટે → બચાવું વધાર સ્થરું	FI] પર વ્યાજ પરિષ્ક નાગરિક કાર્યધે
અર્થ સ્થરે અરીધી	સરળ લોન → ઘટે, ઘટે, મોખાવલન અરીધી વધે	મોંધા-લોન → વધે બંધેર બંધારે
લોડરી સ્થરે સ્થાવર	સ્થાવર વધે → લોડરી સ્થર વધે, વધાર વધારે	મંધી → ઘટાળી પગાર ફોજ
કુશાલ સ્થરે કિમત	વસ્તુઓ મોંધી → ઘાલ-શકલનાગી માલ વધે	કિમતો ઘટે → મી વાધા
સોરબકાર / વ્યુરવ્યુરબાનફેડ	ફેડા/ભા વધે → બચાર ઉધાર	ફેડા/ભા ઘટે → વધારે ઘટે

→ नावांडीय नातिनी वेपारीया (Financials) परनी खासरे

नावांडीय नाति (NFI) ना. रेपो रेट, CRR, खोपन माईट खापरेशावकावगेरे) वेपारीयाणे स्टॉक, डीमांडी, डीस्कस, वॉण्ड खाक सिंगेल्स माईट मां साधल-परेशाव शीते खासरे करे-छे. खासरे विस्तारवाडारी खाणें अक्षियणवळ नाति पर खासाधरित छे.

खासरेणुं सेत्र	विस्तारवाडारी नाति (किंसा व्यावह्य)	अक्षियणवळारी नाति (किंसा व्यावह्य)
स्टॉक माईट	लांग सखनी → डीपॉजिट वडी वपे + लुल माईट (Nifty / Sensex इतर)	लांग गोंदा → चारटिंग → वार माईट (वोलैटिलिटी इतर)
डीमांडी (गारुड/इंड)	गारुड रेट → गारुडमां वडांग वधे (इंक्लेशन इतर); इंड भांग वधे	किंसा रेट → गारुड धारे; इंड भांग धारे
डीस्कस (GRI/USD)	इपियो गळपो → अडकापोडंगे इवधे (PI, डीमां); इरपोडंगे वुडसांग	इपियो अडकावुन → इरपोडंगे इ वधे, इर खापोडंगे गळपो
वॉण्ड/इंड माईट	वॉण्ड गारुड धारे → वॉण्ड किंसापोडंगे	गारुड वधे → वॉण्ड किंसापोडंगे धारे
वॉलैटिलिटी (VIX)	खाधी खाजिखितावा → वॉलैटिलिटी	किंसा खाजिखितावा → इर वॉलैटिलिटी

→ નાણાંકીય નીતિની સ્વાયાત અને નિકાસકારો પરની સ્વાયત

- નાણાંકીય નીતિ (Monetary Policy) મુખ્યત્વે વિનિમય દર (Exchange Rate), બાજદર અને સ્વનિરતની માંગને પ્રભાવિત કરીને સ્વાયાત (Imports) અને નિકાસ (Exports) પર સ્વાયત કરે છે. તેની સ્વાયત વિસ્તરણકારી (Expansionary) અને સંકોચકારી (Contractionary) નીતિ પર સ્વાધાલિત છે. જારી વિગતવાર સમજાવું છે;

→ ૧. વિનિમય દર પર સ્વાયત (નીચા બાજદર):

→ • વિસ્તરણકારી નીતિ (નીચા બાજદર):

- વિદેશી મૂડી બેઠાર વધે છે, જેનાથી કુલ રોકાણ (વેપાર સુધિઓ) વધે છે.

- નિકાસકારો માટે; નિકાસ સરળી થાય છે, વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધે છે → નિકાસ વધે, નફા વધે.

- સ્વાયાતકારો માટે; સ્વાયાત મોંઘી થાય છે → ખર્ચ વધે, આ દરે સ્વાયત સ્વાયાત થાય.

→ • સંકોચકારી નીતિ (ઉંચા બાજદર):

- વિદેશી મૂડી સ્વાધાલિત છે, જેનાથી કુલ રોકાણ (વેપાર સુધિઓ) ઘટે છે.

- નિકાસકારો માટે; નિકાસ મોંઘી થાય છે, વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા ઘટે → નિકાસ ઘટે, નફા ઘટે.

- સ્વાયાતકારો માટે; સ્વાયાત સરળી થાય છે → ખર્ચ વધે, આ દરે સ્વાયત સ્વાયાત થાય.

→ • 2. માંગ શબ્દને કુશળતા પર અસર (પરોક્ષ અસર)

- વિસ્તરણકારી ભાવિ: અર્થતંત્રમાં માંગ વધે છે, જોવાથી વ્યાજિત વસ્તુઓની માંગ વધે → વ્યાયાન વધી શકે (જો વ્યાજિત વસ્તુઓ અપુરતા હોય). પરંતુ કુશળતા વધે તે નિરાસકારોના પર્યવસે.
- સંકોચકારી ભાવિ : માંગ ઘટે છે. → વ્યાયાન ઘટે (અર્થતંત્ર અપરાશયો). કુશળતા નિયંત્રણમાં રહે તે નિરાસકારોને કિચર કિમતોનો ભાગ મળે.

→ • 3. કૌટિલ્ય શબ્દને સેવાઓ પર અસર

- નીચા વ્યાજદરથી લાભ સર્જી શકાય છે → નિરાસકારો અને વ્યાયાનકારો અને વ્યવસાય વિચારી શકે, પરંતુ વિક્રમવાદ દરની અસર વધુ મુખ્ય હોય છે.
- ઉંચા વ્યાજદરથી કૌટિલ્ય મોટું થાય છે → વ્યવસાયોના વિચારમાં અડચણ, જે વ્યાયાન-નિરાસકારોને અસર કરે.

